

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

**“O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY
ASOSLARI VA MUAMMOLARI” ILMIY-TADQIQOT MARKAZI**

MEHNAT BOZORI TADQIQOTLARI INSTITUTI

**MILLIY IQTISODIYOTNI INNOVATSION SHAROITIGA O‘TISH DAVRIDA
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA ZAMONAVIY MEHNAT BOZORI**

**mavzusidagi
respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi**

**MATERIALLAR TO‘PLAMI
2025-yil 19-noyabr**

Toshkent - 2025

«Milliy iqtisodiyotni innovatsion sharoitiga o'tish davrida raqamli transformatsiya va zamonaviy mehnat bozori» respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. –T.: TDIU 2025. – 1136 b.

Ushbu to'plam « Milliy iqtisodiyotni innovatsion sharoitiga o'tish davrida raqamli transformatsiya va zamonaviy mehnat bozori» mavzusida bo'lib, unda "O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida demografiya va mehnat iqtisodiyotiga oid muammolar, hududlarda ishsizlikni kamaytirish va migrasiyani tartibga solishning dolzarb masalalari, moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali aholi turmush farovonligini ko'tarishning ustuvor yo'nalishlar, O'zbekiston iqtisodiyotini yanada rivojlantirishga xizmat qiluvchi raqamli transformatsiya, demografik salohiyatlardan foydalanish istiqbollari kabi mavzularga oid tadqiqot ishlari va ilmiy qarashlari aks ettirilgan materiallar bayoni keltirilgan.

To'plamga iqtisodiy muammolar bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borayotgan etakchi xorijiy va mahalliy oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari, ilmiy tadqiqot muassasalarining mutaxassislari, ilmiy xodimlari, doktorantlari, mustaqil izlanuvchilari hamda iqtidorli talabalari, vazirlik va korxonalarning rahbar xodimlari va mutaxassislarning ilmiy izlanishlari natijalari kiritilgan.

To'plamda keltirilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar, keltirilgan me'yoriy - huquqiy hujjatlarning haqqoniyligi, bildirilgan fikr - mulohazalar va takliflarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

Mas'ul muharrir: i.f.d., prof. S.K. Xudoyqulov

Tahrir hay'ati:

i.f.d., prof. B.X. Umurzakov

i.f.d., prof. A.S. Usmanov

i.f.d., prof. A.M. Qodirov

i.f.d., dots. F.I. Isayev

Taqrizchilar:

i.f.d., prof. X.X. Mamadaliyeva

g.f.d., prof. Z.N. Tojiyeva

Tashkiliy guruh a'zolari:

M.I. Asqarova

M.A. Bahriddinova

© "O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari" ITM, 2025-yil

Umarov Begzodbek Jaloldinovich

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish..... 437

Маматқулов Салимжон Рахмонқулович

Хуфиена иқтисодиётни қисқартириш мақсадида қишлоқ хўжалиги соҳасида қўшилган қиймат солиғининг “ноль” ставкасини қўллаш орқали солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш йўллари..... 440

Гулямова Асия Нурутдинова

Финансовое прогнозирование как инструмент стойчивого развития инновационных предприятий..... 444

Газиева Фаридахон Файзуллаевна

Влияние инновационных финансовых технологий на ликвидность и платежеспособность предприятий..... 447

Qo'shayev To'xtasin Abdiqodirovich

Innovatsion faoliyatda likvidlik va to'lovga qobiliyatlikni baholash..... 451

Хужамурадов Абборбек Рўзимураат ўғли

Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ бошқарувини автоматлаштиришнинг самарадорлик омиллари..... 454

Зокиржонов Муҳаммадсодиқ Равшанбек ўғли

Фискал сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг макроиқтисодий барқарорлик индекси (MSSI) методологияси..... 458

Ilyasova Barno Axmadovna

Korxonada investitsion muhit jozibadorligini ta'minlash va samarali bosqarish yo'nalishlari tadqiqi xususida..... 461

Salohiddinov Jaloliddin Ulug'bek o'g'li

Korxonalar innovatsion faoliyatida investitsiya jalb qilish va moliyaviy oqimlarni samarali boshqarish istiqbollari..... 464

Musurmonova Mahbuba Omonovna

Korxonalar moliyaviy holatini tahlil qilish va prognozlash..... 468

Arifjanova Yayraxon Usmonxo'jayevna

Aksiyadorlik jamiyatlarini moliyalashtirishda moliyaviy instrumentlardan foydalanish amaliyoti..... 472

Umarova Shaxnoza Keldiyor qizi

Korxonalarni innovatsion rivojlantirish sharoitida investitsion va moliyaviy faoliyatning ahamiyati..... 475

Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li

Gaz sanoati korxonalarida sun'iy intellekt loyihalarini joriy etish orqali korxonalarning moliyaviy barqarorlikni ta'minlash yo'llari..... 477

Abduraxmonov Azizbek Akram o'g'li

Investitsion muhitni yaxshilash va xorijiy kapital uchun institutsional sharoitlarni takomillashtirish..... 481

Атаханова Хилола Матякубовна

Цифровая трансформация и современный рынок труда в условиях перехода национальной экономики в инновационную среду..... 485

Mamanov Alisher Umbarovich

Davlat budjeti ijrosi jarayonida ochiqlik va shaffoflikning ahamiyati..... 488

G'ulomova Feruzaxon Farhod qizi

Hududlarda raqamli texnologiyalar orqali global g.a.p. standarti asosida meva-sabzavot mahsulotlari va xizmatlarini takomillashtirish..... 492

11. Brynjolfsson E., McAfee A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. – New York: W. W Norton & Company, 2014. – 320 p.
12. Кадырова Д. А. Государственное управление в условиях цифровизации: трансформация институтов и правовых механизмов // *Административное право и управление*. – 2022. – № 5. – С. 54–63.
13. World Bank. *Digital Uzbekistan 2030: Strategic Directions and Implementation Pathways*. – Washington, DC: World Bank Group, 2022. – 158 p.
14. Tapscott D. *Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. – New York: McGraw-Hill, 2015. – 368 p.
15. Муминов А. Р. Цифровая трансформация и региональное развитие: вызовы и возможности // *Региональная экономика и управление*. – 2024. – № 1. – С. 33–47.
16. ITU. *Measuring Digital Development: Facts and Figures 2023*. – Geneva: International Telecommunication Union, 2023. – 120 p.
17. Глобальная повестка цифрового будущего: аналитический обзор / Под ред. В. И. Лаптевой. – Москва: Научный мир, 2023. – 312 с.
18. Министерство цифровых технологий Республики Узбекистан. Программа «Цифровой Узбекистан – 2030». – Ташкент, 2023. – 95 с.

DAVLAT BUDJETI IJROSI JARAYONIDA OCHIQLIK VA SHAFFOFLIKNING AHAMIYATI

Mamanov Alisher Umbarovich

Bank-moliya akademiyasi mustaqil izlanuvchisi

Ijro hokimiyati organlari hamda fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlik aniq belgilangan tamoyillarga asoslanadi va davlat vakolatlarini amalga oshirish bilan bog'liq keng ko'lamli munosabatlarni qamrab oladi. Shulardan biri – shaffoflik prinsipidir. Ijro hokimiyati, mahalliy davlat boshqaruvi organlari hamda davlat vakolatlari yuklangan boshqa subyektlarning huquqni muhofaza qilishdagi faoliyati ochiqlik asosida yuritilishi fuqarolarga bu boradagi ishonchli ma'lumotlardan erkin foydalanish imkoniyatini beradi. Ma'lumotlarning jamoatchilikka ochiqligi esa davlat boshqaruvining qonuniyligi va fuqarolarning huquq hamda erkinliklariga rioya etilishi ustidan qo'shimcha kafolat bo'lib xizmat qiladi, shuningdek, davlat boshqaruvi organlari hamda tegishli vakolatli subyektlar ishining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Shu bois, davlat boshqaruvida ochiqlik tamoyilining amalda qo'llanishi nafaqat ijro hokimiyati organlari faoliyatining qonuniyligi va samaradorligini kafolatlaydi, balki budjet shaffofligi orqali fuqarolarning davlat mablag'laridan foydalanish ustidan nazoratini ta'minlab, ularni budjet jarayonlariga faol jalb etishga xizmat qiladi.

XX asr oxirlariga kelib, budjet ochiqligi makroiqtisodiy barqarorlik, yaxshi boshqaruv va fiskal intizomning ajralmas sharti sifatida talqin qilindi [1]. Xalqaro moliyaviy tizimning ochiqlik darajasi pastligi iqtisodiy inqirozlarning tez tarqalishiga sabab bo'lishi mumkinligi ta'kidlandi. Aynan shu sharoitda fiskal

shaffoflikni ta'minlash nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki siyosiy ishonch va javobgarlikni mustahkamlashning zaruriy sharti sifatida qaraldi [2].

Iqtisodchi olim C. Hoodning [3] fikriga ko'ra, budget ochiqligi davlat moliyasining samarali boshqaruvini ta'minlaydigan, jamoatchilik ishonchi va siyosiy javobgarlikni mustahkamlovchi muhim institutsional mexanizmdir. U davlat faoliyati ustidan nazoratni kuchaytiradi, iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, fiskal shaffoflik xalqaro moliyaviy barqarorlik va boshqaruvning barqaror modelini shakllantirishda asosiy mezonlardan biri sifatida qaraladi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) "Budget shaffofligi bo'yicha eng yaxshi amaliyotlar" hisobotida [4] budget jarayonida ochiqlik fuqarolarning faol ishtirok etishi uchun zarur shart bo'lib, bu jarayon davlat organlari ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytiradi deya hisoblashgan. Natijada, budget shaffofligi va fuqarolik ishtirokining uyg'unlashuvi korrupsiyani kamaytirish, davlat mablag'laridan oqilona foydalanish va hukumatning hisobdorligini oshirish imkonini yaratadi.

Xususan, shu o'rinda budget shaffofligining ta'riflarini ko'rib chiqamiz.

Premchand [5] budget shaffofligini davlat boshqaruvi tizimining ochiqlik xususiyati sifatida talqin etadi. Unga ko'ra, shaffoflik davlat tranzaksiyalari va qaror qabul qilish jarayonlari haqidagi ma'lumotlarning ommaga ochiq bo'lishini anglatadi. Bu yerdagi asosiy g'oya shaffoflik – boshqaruv jarayonlarida axborotning mavjudligi va fuqarolarning qarorlar haqida xabardorligi orqali hisobdorlikni ta'minlaydi.

IHTTning 2017-yildagi "Budget shaffofligi vositalari to'plami" [6] hujjatida ta'rif yanada soddalashtirilib, "davlat mablag'lari qanday yig'ilayotgani va sarflanayotgani haqida to'liq ochiqlik" sifatida ifodalanadi.

Ott va uning hammualliflari [7] budget shaffofligini "budget haqidagi to'liq, aniq, o'z vaqtida va tushunarli ma'lumotlar"ni taqdim etish jarayoni sifatida ta'riflaydi. Ushbu ta'rifda fuqarolarning ishtiroki, korrupsiyani kamaytirish, hisobdorlikni oshirish kabi ijtimoiy funksiyalar asosiy o'ringa chiqadi.

F. Altağa ko'ra [8] "budget shaffofligi – davlat moliyaviy faoliyati, xarajatlari va daromadlari to'g'risida jamoatchilikka o'z vaqtida, ishonchli, to'liq va tushunarli ma'lumot berishdir.

Budget shaffofligi – bu barcha tegishli fiskal (moliyaviy) ma'lumotlarni o'z vaqtida va tizimli ravishda to'liq e'lon qilinishini anglatadi. Budget shaffofligi budget jarayonlarida jamoatchilik ishtiroki uchun muhim shart hisoblanadi. Shaffoflik va jamoatchilik ishtirokining uyg'unligi korrupsiyani kamaytirish, davlat organlarining jamoat oldidagi hisobdorligini kuchaytirish hamda davlat mablag'laridan oqilona foydalanishga hissa qo'shish imkoniyatini yaratadi.

Yanayam soddaroq qilib tushuntirganda, budget – hukumatning jamoat resurslaridan fuqarolar ehtiyojlarini qondirish yo'lida foydalanish rejasidir. Budget shaffofligi esa oddiy fuqarolar va fuqarolik jamiyati a'zolariga davlat mablag'lari qanday taqsimlanayotganini va sarflanayotganini kuzatish imkonini

beradi. Bu orqali fuqarolarda hukumatning davlat mablag'larini boshqarishdagi mas'uliyat darajasini baholash imkoniyatini yaratiladi.

Institutsional nuqtayi nazardan qaraganda, shaffoflik tizimi quyidagi to'rtta asosiy funksiyani bajaradi: axborot yetkazish va standartlashtirish, nazorat va baholash, javobgarlikni joylashtirish hamda fuqarolik ishtirokini integratsiyalash. Har bir funksiya davlat moliya boshqaruvi samaradorligini oshirish va korrupsiya xavfini kamaytirish uchun muhimdir.

Birinchidan, axborot yetkazish va standartlashtirish funksiyasi budget ma'lumotlarini vaqtida, to'liq va tushunarli shaklda e'lon qilishni nazarda tutadi. Bu institutlararo — vazirliklar, hukumat idoralari, parlament va OAV — hamda xalqaro standartlar (masalan, IMF va OECD kodlari) bilan muvofiqlashtirilgan budget hisobotlarining yaratilishini talab qiladi. Standartlashgan hisob-hisobot mexanizmlari moliyaviy ma'lumotlarning solishtiriluvchanligini ta'minlab, qaror qabul qiluvchilarga va jamoatchilikka aniq rasmiy tasvir beradi.

Ikkinchidan, nazorat va baholash funksiyasi audit, mustaqil baholash va monitoring mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Mustaqil nazorat organlari (masalan, oliy audit tashkilotlari yoki xalqaro baholash vositalari — PEFA, Open Budget Survey) budgetning qonuniyligi, samaradorligi va iqtisodiy natijadorligini tekshiradi. Ushbu mexanizmlar orqali aniqlangan xatoliklar va tavsiyalar yuqori darajadagi institutlararo javobgarlik mexanizmi orqali bartaraf etiladi, bu esa budget siyosatining institutsional ishonchliligini oshiradi.

Uchinchidan, shaffoflik javobgarlikni joylashtiradi: rollar va mas'uliyatlar aniqligi, chora-tadbirlar natijasi uchun javob berish majburiyati va qonuniy asoslarga bog'langan sanksiyalarni nazarda tutadi. Bu institutsional ruxsat va cheklovlarning muvozanatini yaratadi — ya'ni ijro etuvchi hokimiyat resurslarni boshqarish huquqiga ega bo'lsa, parlament va jamoatchilik uning qarorlarini tekshirish hamda hisob so'rash imkoniyatiga ega bo'ladi.

To'rtinchidan, fuqarolik ishtirokini integratsiyalash orqali shaffoflik institutlari budget jarayoniga jamoatchilik va fuqarolik jamiyati tashkilotlarini jalb etadi. Bu nafaqat ma'lumotga asoslangan bahoni, balki siyosatning ijtimoiy legitimligini ham oshiradi, resurslar taqsimotida adolat va ehtiyojga moslikni kuchaytiradi.

Budget ochiqligiga nazariy va institutsional jihatdan quyidagicha yondashishimiz mumkin.

Budget ochiqligiga nazariy jihatdan yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- jamoatchilik ishonchi nazariyasi – bu yondashuvga ko'ra, davlat fuqarolar ishonchini saqlab qolish uchun o'z moliyaviy faoliyati haqida ochiq axborot berishi lozim. Shaffoflik ushbu ishonchni mustahkamlab, hukumat va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy kontrakti mustahkamlaydi.

- agent-nomzod modeli – bu modelda saylangan hukumat vakillari fuqarolarning vakili (agent) sifatida harakat qiladi. Agar axborot assimetriyasi mavjud bo'lsa, ya'ni hukumat moliyaviy ma'lumotlarni yashirsa, fuqarolar real

baho bera olmaydi. Budget ochiqligi ushbu assimetriyani kamaytirish orqali nazorat mexanizmini kuchaytiradi.

- xarajatlar va foyda tahlili modeli – bu yondashuvga ko‘ra, ochiqlik darajasi oshsa, korrupsiya xavfi kamayadi, qarorlar sifatliroq qabul qilinadi va resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi.

Institutsional yondashuvlarda quyidagilar muhim komponentlardan hisoblanadi:

- huquqiy asos – davlat budgetining ochiqligi konstitutsion normalar, budget kodekslari yoki maxsus qonunlar orqali mustahkamlanishi kerak. Masalan, ko‘plab davlatlar “axborotga ochiqlik to‘g‘risida”gi qonunlar orqali budget hujjatlarini ommaga taqdim etishni majburiy qiladi.

- standartlashtirilgan axborot formati – budget ma’lumotlari xalqaro standartlarga mos ravishda tayyorlanishi, tuzilmasi, tushunarligi va solishtiriluvchanligi ta’minlanishi lozim.

- axborot infratuzilmasi – davlat idoralari budget bilan bog‘liq ma’lumotlarni elektron portal, mobil ilova, infografika yoki API texnologiyalar orqali taqdim etishi zarur. Bu orqali ochiqlik nafaqat formal, balki amaliy shaklga ega bo‘ladi.

- institutsional monitoring va audit tizimi – budget shaffofligi faqat ma’lumotlarni e’lon qilish emas, balki ularni tahlil qilish, tekshirish va baholash jarayonini ham qamrab oladi. Bu borada oliy audit organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va mustaqil ilmiy muassasalar muhim rol o‘ynaydi.

- fuqarolik ishtiroki – ochiq budget tizimi, albatta, fuqarolarning mulohazalari, ehtiyojlari va takliflarini budgetga integratsiyalashni nazarda tutadi. Bu jamoatchilik eshituvlari, so‘rovnomalar, ijtimoiy tarmoqlardagi fikr-mulohazalar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Ochiq budget siyosati makroiqtisodiy barqarorlikni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Budget defitsiti kamayishi va davlat qarzining pasayishi iqtisodiy barqarorlik poydevorini yaratadi. Bunday holatda fuqarolarning davlat moliyasini nazorat qilishdagi faolligi ortadi, natijada iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi.

Zamonaviy amaliyotda, ayniqsa raqamli texnologiyalar yordamida budget ma’lumotlarini tez va keng ko‘lamda oshkor qilish keng targ‘ib qilinmoqda. Masalan, elektron budget portallari va ochiq ma’lumot saytlarining yaratilib, budget loyihalari, ijro hisobotlari, tender natijalari kabi ma’lumotlarni real vaqt rejimida e’lon qilish orqali shaffoflikni oshirish mumkin. Bu innovatsion yondashuvlar jamoatchilik nazoratini kuchaytiradi va davlat qarorlarini adolatliroq qilishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, budget shaffofligi — davlat moliyasining institutsional mustahkamligi uchun poydevordir: u resurslarni samarali va adolatli taqsimlashni ta’minlaydi, korrupsiya xavfini pasaytiradi va hukumat faoliyati bo‘yicha jamoatchilik nazoratini kuchaytiradi. Institutsional investitsiyalar (huquqiy islohotlar, mustaqil nazorat tizimlari, ma’lumot infratuzilmasi) orqali

amalga oshirilgan shaffoflik siyosati uzoq muddatli fiskal barqarorlik va ijtimoiy ishonchni mustahkamlaydi.

Adabiyotlar:

1. George Kopits and Jon Craig *Transparency in Government Operations*. IMF Washington DC January 1998
2. Heald, David *ORCID logo (2003) Fiscal transparency: concepts, measurement and UK practice*. *Public Administration*, 81(4), pp. 723-759. (doi: 10.1111/j.0033-3298.2003.00369.x)
3. Hood, C. (1991) *A Public Management for All Seasons?* *Public Administration*, 69, 3-19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.1991.tb00779.x>
4. OECD,. (2002). *OECD Best Practices for Budget Transparency*. *OECD Journal on Budgeting*. 1. 14-14. 10.1787/budget-v1-art14-en.
5. Premchand, A., 1933. *Public expenditure management*. International Monetary Fund.
6. OECD (2017), *OECD Budget Transparency Toolkit: Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264282070-en>
7. Ott, K., Bronić, K., Petrušić, M., Stanić, B., & Prijaković, S. (2019). *Budget transparency in Croatian counties, cities and municipalities*. *Newsletter – Institute of Public Finance*, (117), 1–15, <https://doi.org/10.3326/nle.2020.119>
8. Alta Fölscher. 2010. *Budget transparency New frontiers in transparency and accountability*.

HUDUDLARDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI GLOBAL G.A.P. STANDARTI ASOSIDA MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARI VA XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

G'ulomova Feruzaxon Farhod qizi

Metrologiya va standartlashtirish kafedراسи magistranti

feruzaismailova055@gamil.com

O'zbekiston qishloq xo'jaligi tarmog'i milliy iqtisodiyotning tayanch yo'nalishlaridan biri bo'lib, meva-sabzavot yetishtirish sohasida katta salohiyatga ega. Bugungi kunda ushbu sohada ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot sifatini xalqaro talablarga moslashtirish va eksportni kengaytirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan.

Jahon bozorida mahsulot xavfsizligi va ekologik barqarorlikka bo'lgan talab ortib borayotgani sababli, GLOBAL G.A.P. (Good Agricultural Practice) standarti asosida ishlab chiqarishni tashkil etish zarurati yanada kuchaymoqda. Ushbu standart xalqaro miqyosda tan olingan tizim bo'lib, u qishloq xo'jaligida sifat, xavfsizlik va barqarorlik tamoyillarini joriy etishni nazarda tutadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda agrar sohada raqamli texnologiyalarni joriy etish, fermer xo'jaliklarini elektron platformalarga ulash, hosilni monitoring qilish va sertifikatlash jarayonlarini avtomatlashtirish borasida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Aynan shu texnologiyalar Global G.A.P. talablarini amalda qo'llashga va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatini kengaytirishga xizmat qilmoqda[1].